

Sîstân Bölgesinin Adı ve Tarihi Coğrafyası

The Name and The Historical Geography of the Sistan Region

Cihan GENÇTÜRK

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Batman,
Türkiye
Department of Islamic History and Arts, Faculty
of Islamic Sciences, Batman University,
Batman, Türkiye
hangenturk2008@hotmail.com

Öz

Tarihi bir bölge olan ve günümüzde İran'ın güneydoğusunda, Afganistan'ın güneybatısında, Pakistan'ın ise kuzeybatısında yer alan Sîstân bölgesi en eski çağlardan itibaren tarihi yazıtlarda, tarih, coğrafya ve edebî kitaplarda farklı isimlerde yer almıştır. M.Ö 550-330 yılları arasında hüküm süren Ahameniş (Pers) İmparatorluğu zamanında yazılan yazıtlarda Zerengâ (Zerenc) şeklinde ifade edilirken Sakalar'ın bölgeye yerleşmesiyle birlikte, Sakalar'ın ülkesi anlamına gelen Sakastân kelimesiyle ifade edilmeye başlanmıştır. Daha sonra ise Arapça kaynaklarda Sicîstân, Horâsân'ın güneyinde yer almasından dolayı, bazı klasik Farsça metinler başta olmak üzere edebî ve coğrafya kaynaklarında Nîmrûz adıyla zikredilmiştir. Bunun yanı sıra bölgenin tarihi coğrafyasına dair bilgi veren ilk dönem İslâm coğrafyacıları Sîstân'ın Horâsân, Sind ve Kirmân arasında kalan büyük bir bölge olduğunu belirtmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Sîstân, Nîmrûz, Zerenc, Horâsân

Abstract

Sistan, a historical region located in the southeast of Iran, southwest of Afghanistan and northwest of Pakistan, has been mentioned under different names in historical inscriptions, history, geography and literary books since ancient times. While it was referred to as Zerenga (Zerenc) in the inscriptions written during the Achaemenid (Persian) Empire, which ruled between 550-330 BC, with the settlement of the Sakas in the region, it began to be referred to with the word Sakastân, which means the land of the Sakas. Later, in Arabic sources, Sicistan was referred to as Nimruz in literary and geographical sources, especially in some classical Persian texts, due to its location in the south of Khorasan. In addition, the early Islamic geographers who provide information on the historical geography of the region state that Sîstân was a large region between Khorasan, Sindh and Kirman.

Keywords: Sistan, Zerenc, Nimruz, Khorasan

Geliş Tarihi/Received 26.04.2024
Kabul Tarihi/Accepted 23.05.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 31.05.2024

Atıf:

Gençtürk, Cihan. "Sîstân Bölgesinin Adı ve Tarihi Coğrafyası". *Ahbar*, sy.1 (Mayıs 2024): 38-43.

Cite this article:

Gençtürk, Cihan. "The Name and The Historical Geography of the Sistan Region". *Ahbar*, no.1 (May 2024): 38-43.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

İran sınırları içerisinde yer alan birçok coğrafi bölge kadim İran tarihinde İran'ın millî ve kültürel tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bunlardan bir tanesi de tarihi geçmişi eski çağlara kadar uzanan Sîstân bölgesidir. Târih-i Sîstân'da geçen bilgilere göre şehir Gerşasb b. Esret tarafından Şemsi 4000 yılında kurulmuştur¹. Şehir hem İran'ın millî, kültürel ve sosyal destanların ortaya çıktığı yer olması (ki bu yer İran'ın destanî kahramanı olan Rüstem-i Zâl'in ve ailesinin memleketidir)² hem de coğrafi konumu itibarıyla sahip olduğu jeopolitik konum sayesinde eski çağlardan itibaren tarih, edebiyat ve coğrafya kaynaklarında yer almıştır. Fakat bu bilgiler genel itibarıyla farklı isimler altında olmuştur. Zira Grekçe kaynaklarda, Ahameniş (Pers) İmparatorluğu zamanında yazılan yazıtlarda ve Müslümanların Sîstân'a hâkim olmasına kadarki geçen süreçte, yaşanan hâkimiyet mücadelesi, bölgenin komşularına göre olan coğrafi konumu, tarih ve edebiyat kitaplarında yer alan efsanevi hikâyeler Sîstân'ın farklı isimler altında adlandırılmasına ve aynı zamanda tarihi coğrafyasının farklı şekillerde ele almasına neden olmuştur.

Sîstân Bölgesinin Adı

İran coğrafyasının kadim bölgelerinden olan Sîstân bölgesinin ismi ve bu ismin taşıdığı anlama dair kaynaklarda muhtelif bilgiler yer almaktadır. Bu isimlerden ilki زرننگ veya زرننگ olarak ifade edilmektedir ki bu isim M.Ö 550-330 yılları arasında İran'da hüküm süren Ahameniş (Pers) İmparatorluğu zamanında Sîstân bölgesi için kullanılmaktaydı. Ahameniş İmparatoru I. Darius'un (M.Ö 522-486) emriyle M.Ö 521 yılında yazılan Behistun Yazıtı³ ile imparatorluğun başkenti Persepolis (Taht-i Cemşîd)'te yer alan tarihi kitabelerde İmparatorluğun doğusunda: پارتوه (Parthava yani Horâsân), زرننگ (Zerengâ yani Zerenc) ve هرثيو (Haraiva yani Herât) eyaletinin yer aldığı yazılmaktadır⁴. Ayrıca bu isim Grekçe yazılan klasik metinlerde "Drangiana" şeklinde geçmektedir⁵. Bazı araştırmacılar bu ismin taşıdığı anlamı ifade etmek için bu kelimenin ilk halinin "زره" Zereh veya Zere şeklinde olduğunu ve bu kelimenin anlam olarak Avesta gibi klasik Farsça metinlerde deniz ve göl anlamına geldiğini, Sistan bölgesinin ise nehir ve göller açısından zengin bir bölge olduğunu, bu kelimedenden murat olan bölgenin önemli göllerinden olan Zere Gölü⁶ olduğunu belirtmektedirler⁷.

Sîstân tarihi için önemli bilgiler ihtiva eden ve anonim bir eser olan Târîh-i Sîstân adlı eserde "زرنگ" Zereng (Zerenc)'in Sîstân için kullanılan isimlerden bir tanesi olduğu, efsanevi İran kahramanı Rüstem'in babası Zâl-i Zer'in burada sulama kanalları yaparak bölgeyi tarıma elverişli hale getirerek büyük yerleşim yerleri inşa ettiği, saçlarının sarı olmasından dolayı Sîstân halkının buraya "Zerüreng" dediği ve bu ismin zamanla bütün Sîstân'ı ifade etmek için kullanılan Zereng (Zerenc)'e dönüştüğü kaydedilmektedir⁸.

Kimi kaynaklarda geçen bilgilere göre Sakalar bölgeye gelmeden önce Sîstân bölgesi Zerenc ismiyle anılmaktaydı. Eşkâniler (Partlar) zamanında M.Ö II. yüzyılda Sakalar'dan bir grup İran ülkesine gelerek Zerenc'e yerleşmişlerdir. Bu gelişmenin ardından Sîstân Sakalar'ın ülkesi anlamına gelen Sakastân olarak adlandırılmış ve bu isim zaman içerisinde Sîstân

¹ *Târîh-i Sîstân* (Anonim), neşr. Muhammed Takî Behâr (Melik el-Şûera), (Tahran: İntişârât-i Mu'în, 1381 hş.), 50.

² V. F. Büchner, "Sistan", *İslam Ansiklopedisi*, c. 10 (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1988), 720.

³ Behistun Yazıtı, günümüzde İran'ın Kirmânşah eyaletinde yer alan Behistun Dağın'da, Ahameniş İmparatoru I. Darius'un (MÖ 522-486) emriyle MÖ 521 yılında çivi yazısı olarak üç dilde (eski Farsça, Babilce, Elamca) yazıldığı ve Pers krallarının ve kendi soy ağacının yanı sıra, I. Darius'un imparatorluğu boyunca yapmış olduğu işler, isyancılar ile bunlara karşı kazandığı zaferlere dair önemli bilgiler ihtiva eden tarihi bir metindir.

⁴ *Yeşthâ*, neşr. İbrahim Pûr Dâvud, c. 2, (Tahran: İntişârât-i Esâtîr, 1377 hş.), 292; G. P. Tate, *Seistan a Memoir on the History, Topography, Ruins, and People of the Country*, (Calcutta: Superintendent of Government Printing, 1910), 183; Muhammed Azim Sîstânî, *Coğrafyây-i Tarih-i Sîstân*, c. 1, (Kabil: Matbaa-i Devlet-i Kabil, 1988), 42-43.

⁵ V. V. Barthold, *İran Tarihî Coğrafyası*, çev. Ömer Alkaç, (İstanbul: Selenge Yayınları, 2022), 82; Charles Christie vd. *Coğrafyâ-yi Târîh-i Sîstân Sefer ba Sefernâme-hâ*, çev. Hasan Ahmedî, (Tahran: Baskı yeri yok, 1378 hş.), 365; *Yeşthâ*, 2:292; Tate, *Seistan a Memoir on the History*, 183; Azim Sîstânî, *Coğrafyây-i Tarih-i Sîstân*, 1:43-44; Boswort, "Sistan and Its Local Histories", 31; aynı müellif, "Sîstân", 682; Büchner, "Sistan", 717.

⁶ Zere Gölü, Sîstân bölgesinde yer alan ve bölgenin önemli nehirlerinden olan Hilmend başta olmak üzere birçok nehir ve akarsuyun sularını taşıdığı bir göldür. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. İstahrî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed el-İstahrî el-Fârisî, *Ülkelerin Yolları*, çev. Murat Ağarı, (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2015), 214; G. Le Strange, *The Lands of The Eastern Caliphate*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1905), 338 vdd.

⁷ *Yeşthâ*, c. 2, 292-293; Tate, *Seistan a Memoir on the History*, 183-184; Azim Sîstânî, *Coğrafyây-i Tarih-i Sîstân*, 1:44-45; Ali Ekber Dihhudâ, "Zerenc", *Lugatnâme-yi Dihhudâ*, haz. Muhammed Mu'în-Seyyid Ca'fer Şehîdî, c. 9, (Tahran: Müessesesi-yi İntişârât ve Çap-i Dânişgâh-i Tahran 1377), 12843.

⁸ *Târîh-i Sîstân* (Anonim), 65. Ayrıca bkz. İsmail Aka, "Zerenc", *İslam Ansiklopedisi*, c. 13, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi 1986), 538.

şeklinde telaffuz edilmeye başlanmıştır⁹.

Sîstân ismine dair yukarıda verdiğimiz bilgiler dışında bölgenin bu ismi almasına dair Târîh-i Sîstân'da geçen bir rivayete göre; Dahhâk, Sîstân'da Gerşâsb'ın yanında misafirdi ve onun âdeti Eyle'de kalmaktı. Eyle ise o sıralarda Beytü'l-Mukaddes olarak adlandırılmaktaydı. Dahhâk, kadınlarla içki içerdi ve o dönemde kadınların kaldığı bölge "شېستان" "Şebistân" olarak adlandırılırdı. Dahhâk sarhoş olduğu bir sırada eski alışkanlıklarını hatırlayarak, Şebistân'a gitmek istediğini zira orada daha rahat bir şekilde içeceğini söyleyince, onun bu âdetini bilen Gerşâsb, buldukları yerin Şebistân değil "سیوستان" "Sîvestân" olduğunu kendisine söylemiştir. O dönemde cesur ve güçlü erkeklere "سیو" "Sîv" bunların yaşadığı yaşadıkları yere de "Sîstân" denilmekteydi. Böylece vav harfinin eksilmesiyle birlikte bu bölgeye Sîstân denilmiştir¹⁰.

Sîstân için kullanılan bir diğer isim efsanevi İran kahramanı Rüstem'in memleketi Zâbül veya Zâbülîstân ismidir. Târîh-i Sîstân adlı eserde Sîstân bölgesinin Zâvul yani Zâbül olarak adlandırıldığı belirtilmektedir¹¹. Ancak mevcut bazı coğrafya kaynakları Zâbülîstân'ı içinde Gazne gibi önemli şehirler barındıran ayrı bir bölge olarak kabul etmektedirler¹².

Sîstân için kullanılan bir diğer isim ise Nîmrûz'dur. Bu isim Sîstân'a atfedilen en eski isimlerden birisidir. Ekseriyetle Sîstân'ın Horasân'ın güneyinde yer almasından dolayı bölgenin bu isimle anıldığı görüşü kabul edilmekle birlikte, bölgenin bu ismi almasına dair kaynaklarda farklı rivayetler de zikredilmektedir. Örneğin Târîh-i Sîstân'da geçen bilgilere göre Nîmrûz ismine dair zikrettiği rivayete göre hükümdarlar yılda bir gün bir yıllık şikâyetleri dinlemek için mezâlim yani mahkeme kurarlardı ve bütün cihan Nîmrûz'a gelirdi. Ama Sîstân'ın mazlumlara için bu şikâyet süresi yarım gündü. Bundan sebep buraya Nîmrûz yani yarım gün denilmiştir. Ancak Ebû'l-Ferec Bağdâdî bunun böyle olmadığını, zira ona göre dünyayı bölümlere ayıran âlimler, Nîmrûz'u güneşin doğup batmasına bağlı olarak bölmüşlerdir ki bunun sınırları doğuda güneşin doğduğu en kısa günden batıda güneşin battığı en uzun güne kadardır. Bu bilgi hesaplamayla elde edilir. Hepsî dört kısma ayrılır. Bunlar: Horasân, İran (Hâverân), Nîmrûz ve Bahter'dir. Kuzey sınırında yer alan yerler Bahter olarak adlandırılırken, Güney sınırında yer alan yerler ise Nîmrûz olarak adlandırılmıştır. Aralarında kalan Doğu sınırları Horasân, batı sınırları ise İran olarak adlandırılmıştır¹³.

el-Bîrûnî, Sîstân'ın boylamına dair verdiği bilgilerde Belh'e yakın boylamda yani Belh'in güneyinde yer almasından dolayı Sîstân'ın Nîmrûz olarak adlandırıldığını, bu yerin ise Kîyânî hükümdarlarının saltanat merkezi ve aynı zamanda dinleri olan mecûsilîğin ortaya çıktığı yer olduğunu belirtmektedir¹⁴.

Yâkût el-Hamevî, Nîmrûz'un yarım gün anlamına geldiğini ve bu ismin Sicistân (Sîstân) bölgesini ifade etmek için kullanıldığını aynı zaman da bu bölgede yer alan bir nahiyenin ismi olduğunu kaydetmektedir¹⁵.

el-Cüzcânî, Tabakât-ı Nâsîrî adlı eserinde Sicistân (Sîstân) ülkesine Nîmrûz denildiğini ve Hz. Süleyman'ın uçan halısıyla Fars'tan Süleyman Dağı'na uçtuğu sırada denizle kaplı olan bu ülkeden geçerken denize düştüğü ve bunun üzerine denizin kumla doldurulmasını emrettiği, bu emrin de yarım günde tamamlanarak denizin doldurulduğunu ve bundan dolayı bu yere yarım gün anlamına gelen Nîmrûz adının verildiğini kaydetmektedir¹⁶.

Kimi kaynaklara göre Sîstân Sakalar'ın ülkesi anlamına gelen Sakastân kelimesinden gelmekte olup¹⁷ bu kelime zamanla

⁹ Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdullâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdullâh el-Hamevî er-Rûmî el-Bağdadî. *Mu'cemü'l-Büldân*. c. 3, (Beyrut: Dâr Sâdir, 1977), 190; Barthold, *İran Tarihî Coğrafyası*, 82-83; Charles Christie vd., *Coğrafyâ-yi Târîh-i Sîstân Sefer ba Sefernâme-hâ*, 365; Tate, *Seistan a Memoir on the History*, 183; Yeşthâ, 2:291-92; Azim Sîstânî, *Coğrafyâ-yi Tarih-i Sîstân*, 1:46 vd; Boswort, "Sîstân", 682; Özgüdenli, "Sistan", 274.

¹⁰ *Târîh-i Sîstân* (Anonim), 64-65.

¹¹ *Târîh-i Sîstân* (Anonim), 65.

¹² *Hudûdü'l-Âlem Mine'l-Meşrik ile'l-Mağrib*, (Anonim), neşr. Menûçîhr-i Sütüde, (Tahran: İntişârât-i Kitâbhâne-i Tahûrî. 1983, 104; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, 3:125. Krş. Azim Sîstânî, *Coğrafyâ-yi Tarih-i Sîstân*, 1:60.

¹³ *Târîh-i Sîstân*, (Anonim), 65-66. Ayrıca bkz. Azim Sîstânî, *Coğrafyâ-yi Tarih-i Sîstân*, c. XV, 50 vd; 22992-93.

¹⁴ el-Bîrûnî, Ebû Reyhân Muhammed b. Ahmed, Tahdîdü Nihâyâtî'l-Emâkin, terc. Kivameddin Burslan, haz. Melek Dosay Gökdoğan-Tuba Uymaz, (Ankara: TTK Yayınları, 2013), 170.

¹⁵ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, 5:339.

¹⁶ Minhâc-i Sirac el-Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsîrî*, neşr. Abdülhey Habîbî, c. 1, (Tahran: İntişârât-i Dünyâ-yi Kitâb, 1363 hş.), 276.

¹⁷ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, 3:190; C. E. Boswort, *Târîh-i Sîstân ez Âmeden-i Tâziyân ta Berâmeden-i Devlet-i Saffârîyân*, terc. Hasan Ânûşe, (Tahran: Müessese-yi İntişârât-i Emîr Kebîr, 1388 hş.), 13; aynı müellif, *The History of The Saffarids of Sistan and The Maliks of Nimruz (247/861 to 949/1542-3)*, Costa Mesa, California and New York 1994, 30; aynı müellif, "Sistan and Its Local Histories", 31; aynı müellif, "Sîstân", *Encyclopaedia of Islam*, c. 9 (Leiden: E. J. Brill, 1997), 681-682; İrec Âfşâr Sîstânî, *Nigâhî be Sîstân ve Belûcîstân*, (Tahran: Baskı yeri yok, 1363 hş.), 95; Charles Christie vd., *Coğrafyâ-yi Târîh-i Sîstân Sefer ba Sefernâme-hâ*, (Tercüme ve Tedvîn: Hasan Ahmedî), Tahran 1378 hş., 365.

Farsçaya “Sîstân” İslâm ordularının bölgeyi fethetmesiyle birlikte Arapçaya “Sicîstân”,¹⁸ Grekçe yazılan klasik metinler de ise “Drangiana” şeklinde geçmiştir¹⁹. Bunun yanı sıra Sîstân bölgesinin Horâsân’ın güneyinde yer almasından dolayı ekseriyetle Firdevsî’nin meşhur eseri Şâhnâme’de gün ortası, öğle, yarım gün anlamlarına gelen “Nîmrûz” ismiyle de zikredilmiştir²⁰. Sîstân’ın Horâsân’ın güneyinde yer alması bölgenin; “gün ortası”, “öğle”, “yarım gün” anlamlarına gelen “Nîmrûz” ismiyle zikredilmesine neden olmuştur²¹.

Sîstân Bölgesinin Tarihi Coğrafyası

Arap coğrafyacıları tarafından Sicîstân²² şeklinde zikredilen Sîstân’ın tarihî toprakları günümüzde bir kısmı İran’ın doğusunda, bir kısmı ise Afganistan’ın güneybatısında yer almakta olup²³ bölge günümüzde doğudan Afganistan, batıdan Kirmân ve Lût çölü, kuzeyden Horâsân, güneyden ise Beluçistan ile komşudur. Konuya dair bilgi veren İbn Haldûn, dördüncü iklimin birinci kısmında yer alan Sîstân (Sicîstân)’nın Kirmân’ın doğusunda yer aldığını, güneyinde ise Horâsân’a bağlı Kûhistân bölgesinin yer aldığını kaydetmektedir²⁴. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Sîstân’ın Horâsân’ın güneyinde yer almasından dolayı bölgenin; “gün ortası”, “öğle”, “yarım gün” anlamlarına gelen “Nîmrûz” ismiyle de zikredilmesine neden olmuştur²⁵.

İlk dönem Arap coğrafyacılarından özellikle İstahrî bu bilgilerin aksine Sîstân (Sicîstân)’ın doğusunda Kirmân ve Sind sınırlarına dâhil olan çöl ile Multân’ın bir kısmı, batısında Horâsân ve Hind topraklarının bir kısmı, güneyinde ise Sicîstân, Fars ve Kirmân arasında kalan çölün yer aldığını, Horâsân, Hind ve Gûr sınırlarının kavisli yani bir yay şeklinde olduğunu kaydetmektedir²⁶. Yine aynı şekil de İbn Havkal da Sîstân (Sicîstân)’ın doğudan Kirmân, Sind ve Sicîstân arasındaki çöl, Multân amilliğinin bir kısmı, batıdan Horâsân ve Hind toprakları, güneyden ise Sicîstân ve Kirmân arasındaki çöl ile kuşatıldığını, Horâsân, Hind ve Gûr sınırlarının kavisli bir şekilde olduğunu kaydetmektedir²⁷. İbn Havkal’ı kaynak gösteren Ebü’l-Fidâ da onun verdiği bilgileri aktararak Sîstân (Sicîstân)’ın Horâsân, Sind ve Kirmân arasında kalan büyük bir bölge olduğunu kaydetmektedir²⁸.

Kumlarla kaplı ovalık bir memleket olan Sîstân²⁹ bölgesinin önemli şehirleri; Zereng (Zereng), Büst, Karnîn, Havâş (Hâş, Huvâş), Ferah (Fereh), el-Tâk, Bâğnîn, Cizeh, Rûzân, Servân, Sâlikân, Derğâş, Tellü, Bişlenk, Bencevây, Kuhek, Kasr, Sîvî, Râm-Şehristân, İsfencây ve Caman’dır³⁰. Bu yerler arasında en dikkat çekici olan şehir Zere gölüne dökülen ve bölgenin önemli

¹⁸ Hamdullah Müstevfî-yi Kazvîni, Ebû Bekr b. Ahmed b. Nasr, *Nüzhetü’l Kulûb*, neşr. G. Le Strange, (Tahran: İntişârât-i Esâtîr, 1389 hş.), 142; Strange, *The Lands of The Eastern Caliphate*, 334; Boswort, *Târîh-i Sîstân*, 14; aynı müellif, “Sistan and Its Local Histories”, 31; aynı müellif, “Sîstân”, El2, 681; Özgüdenli, “Sistan”, 274.

¹⁹ Barthold, *İran Tarihî Coğrafyası*, 82; Christie vd., *Coğrâfyâ-yi Târîh-i Sîstân Sefer ba Sefernâme-hâ*, 365; *Yeşthâ*, 2:292; Tate, *Seistan a Memoir on the History*, 183; Azim Sîstânî, *Coğrâfyâ-yi Tarih-i Sîstân*, 1:43-44; Boswort, “Sistan and Its Local Histories”, 31; aynı müellif, “Sîstân”, 682; Büchner, “Sistan”, 717.

²⁰ Firdevsî, *Şehname*, çev. Necati Lugal-Kenan Akyüz, c. 1, (İstanbul: MEB, 1945), 237-353-391. Ayrıca bkz. *Târîh-i Sîstân*, (Anonim), 66; Strange, *The Lands of The Eastern Caliphate*, 334; Connely vd., *Coğrâfyâ-yi Târîh-i Sîstân*, 302-304; Boswort, “Sîstân”, 681; Büchner, “Sistan”, 715; Özgüdenli, “Sistan”, 274.

²¹ Strange, *The Lands of The Eastern Caliphate*, 334; Connely vd., *Coğrâfyâ-yi Târîh-i Sîstân*, 302-304; Boswort, “Sîstân”, 681; Büchner, “Sistan”, 715; Özgüdenli, “Sistan”, 274.

²² İstahrî, *Ülkelerin Yolları*, 2015, 211; İbn Havkal, Ebü’l-Kâsım, Muhammed b. Ali en-Nasîbî el-Bağdadî, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, terc. Ramazan Şeşen, (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2014), 315; Ebü’l-Fidâ, el-Melikü’l Müeyyed İmâdüddîn İsmâil b. Ali b. Mahmûd el-Eyyübî, *Ebü’l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü’l Büldan)*, çev. Ramazan Şeşen, (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2017), 276; Kazvîni, Zekeriya b. Muhammed, *Âsârü’l-Bilâd ve Ahbârü’l-İbâd*, (Beyrut: Dâr Sâdır, 1998), 202.

²³ C. E. Boswort, “Sistan and Its Local Histories”, *Iranian Studies* 33, sy. 1-2, (Winder/Spring 2000), 31; aynı müellif, “Sîstân”, El2, 681; Osman Gazi Özgüdenli, “Sîstân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 37 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 274.

²⁴ İbn Haldûn, *Mukaddime*, haz. Arslan Tekin, c. 1, (İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2016), 162-163.

²⁵ Strange, *The Lands of The Eastern Caliphate*, 334; Connely vd., *Coğrâfyâ-yi Târîh-i Sîstân*, 02-304; Boswort, “Sîstân”, 681; Büchner, “Sistan”, 715; Özgüdenli, “Sistan”, 274.

²⁶ İstahrî, *Ülkelerin Yolları*, 211.

²⁷ İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, 315.

²⁸ Ebü’l-Fidâ, *Ebü’l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü’l Büldan)*, 276.

²⁹ Yâkût el-Hamevî, *Mu’cemü’l-Büldân*, 3:190; Kazvîni, *Âsârü’l-Bilâd ve Ahbârü’l-İbâd*, 202; İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, 316; Müstevfî Kazvîni, *Nüzhetü’l Kulûb*, 142.

³⁰ İstahrî, *Ülkelerin Yolları*, 211-212; Yakûbî, Ahmed b. İshâk, *Kitâbü’l-Büldân*, Dâru İhyâi’t-Türâsî’l-Arabî, Beyrut 1988; 102; Mukaddesî (Makdisî), Muhammed b. Ahmed, *İslâm Coğrafyası (Ahsenü’t Tekâsîm)*, çev. ve not. Ahsen Batur, (İstanbul: Selenge Yayınları, 2015), 306; İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, 315; Ebü’l-Fidâ, *Ebü’l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü’l Büldan)*, 276-77.

nehirlerinden olan Hilmend nehrinin sağ kıyısında yer alan Zerenc şehridir. Zira Zerenc büyük bir şehir olmanın yanı sıra aynı zamanda Sîstân bölgesinin başkentiydi³¹. Zerenc özellikle Sâsânîler döneminde bölgenin idari merkezi konumundaydı³² ve bu durum Saffârîler döneminde de devam etmiştir³³. Kaynaklarda geçen bilgilere göre Zerenc'te müstahkem bir kale ve şehir içinde yer alan iç kalenin etrafını çevreleyen bir hendek yer almaktaydı³⁴. Bu durum şehrin neden bölgenin idari merkezi konumunda olduğunu ortaya koymaktadır.

Kale ve hendeğin sağladığı avantajlar sayesinde müstahkem bir şehir hüviyeti taşıyan Zerenc uzun yıllar boyunca mamur bir şehir olarak kalmışsa da Timûr'un bölgeye hâkim olup, şehri harabe haline getirmesiyle birlikte bu durum son bulmuştur³⁵.

Sonuç

Tarihi süreç içerisinde belirli bir dönem aralığına kadar bir bölgenin farklı isimlerle ifade edildiğini ve bu durumun kaynaklarda olağan karşılanmakla birlikte bunun kaynağının ne olduğunu açıklanmaya çalışıldığını görmekteyiz. Bu durumun Sîstân bölgesinin tarih boyunca hangi isimlerle ifade edildiği konusunda da karşımıza çıktığını görmekteyiz. Bölgedeki mevcut siyasî, kültürel ve coğrafi konumun bölgenin kaynaklarda farklı isimler altında anılmasına neden olmuştur. Bölge M.Ö 550-330 yılları arasında Zerengâ (Zerenc) olarak ifade edilirken, bölgeye bu tarihten sonra yerleşmeye başlayan kavmin ismine atfen Sakastân, İslâmî dönemde Arapçaya Sicîstân, Farsça edebî metinlerde ve coğrafya kaynaklarında bulunduğu mevki ve bir takım özel durumlardan ötürü Nîmrûz, zaman içerisinde ise Sîstân olarak günümüze kadar geldiğini görmekteyiz.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki Sîstân için kullanılan tüm bu isimler kullanıldığı dönem ve kullanılmasına neden olan etkenler bölgenin tarihi coğrafyasına dair bilgileri de göz önüne alınacak şekilde kaynaklarda açıklanmaya çalışılmıştır. Tüm bu bilgiler toplanıp değerlendirildiğinde tüm bu isimlerin zamana ve yaşanan döneme göre Sîstân bölgesini ve tarihi coğrafyasını ifade etmek için kullanıldığını söyleyebiliriz.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Aka, İsmail. "Zerenc". *İslam Ansiklopedisi*. 13:538, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi 1986.
- Barthold, V. V. *İran Tarihi Coğrafyası*. Çeviren Ömer Alkaç. İstanbul: Selenge Yayınları, 2022.
- Bosworth, C. E. "Sistan and Its Local Histories". *Iranian Studies* 33, Numbers: 1-2, (Winder/Spring 2000), 31-43.
- Bosworth, C. E. "Sîstân". *Encyclopaedia of İslam*, 9:681-682. Leiden: E. J. Brill, 1997.
- Bosworth, C. E. *Târîh-i Sîstân ez Âmeden-i Tâzîyân ta Berâmeden-i Devlet-i Saffârîyân*. Tercüme: Hasan Ânûşe. Tahran: Müessesese-yi İntişârât-i Emîr Kebîr, 1388 hş.
- Büchner, V. F. "Sistan". *İslam Ansiklopedisi*, 10:715. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1988.
- Christie, Charles vd. *Coğrâfyâ-yi Târîh-î Sîstân Sefer ba Sefernâme-hâ*. Tercüme ve Tedvîn Hasan Ahmedî. Tahran: Baskı yeri yok, 1378 hş.
- Dihhudâ, Ali Ekbe. "Zerenc". *Lugatnâme-yi Dihhudâ*, 9: 12843. Hazırlayan: Muhammed Mu'în-Seyyid Ca'fer Şehîdî. Tahran: Müessesese-yi İntişârât ve Çap-i Dânişgâh-i 1377 hş.
- Ebü'l-Fidâ, el-Melikü'l Müeyyed İmâdüddîn İsmâil b. Ali b. Mahmûd el-Eyyûbî. *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü'l Büldan)*. Çeviren Ramazan

³¹ İstahrî, *Ülkelerin Yolları*, 211-212; Yakûbî, *Kitâbü'l-Büldân*, 103-104; Mukaddesî (Makdisî), *İslâm Coğrafyası (Ahsenü't Tekâsîm)*, 315; İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, 315,317,318; Ebü'l-Fidâ, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü'l Büldan)*, 276-77.

³² Bosworth, "Sistan and Its Local Histories", 31.

³³ İstahrî, *Ülkelerin Yolları*, 212; İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, 315.

³⁴ İbn Havkal, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, 315; Hudûdü'l-Âlem Mine'l-Meşrik İle'l-Mağrib, 102; Ebü'l-Fidâ, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü'l Büldan)*, 276.

³⁵ Strange, *The Lands of The Eastern Caliphate*, 335.

- Şeşen. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2017.
- el-Bîrûnî, Ebû Reyhân Muhammed b. Ahmed. *Tahdîdü Nihâyâtî'l-Emâkin*. Tercüme Kivameddin Burslan, Hazırlayanlar Melek Dosay Gökdoğan-Tuba Uymaz. Ankara: TTK Yayınları, 2013.
- Firdevsi. *Şehname*. Çevirenler Necati Lugal-Kenan Akyüz. C. 1, İstanbul: MEB 1945.
- Hamdullah Müstevfî-yi Kazvînî, Ebû Bekr b. Ahmed b. Nasr. *Nüzhëtü'l Kulûb*. Neşreden G. Le Strange. Tahran: İntişârât-i Esâtîr, 1389 hş.
- Hudûdü'l-Âlem Mine'l-Meşrik ile'l-Mağrib* (Anonim). Neşreden Menûçih-r-i Sütûde. Tahran: İntişârât-i Kitâbhâne-i Tahûrî, 1983.
- İbn Haldûn. *Mukaddime*. Hazırlayan: Arslan Tekin. C. 1, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2016.
- İbn Havkal, Ebû'l-Kâsım, Muhammed b. Ali en-Nasîbî el-Bağdadî. *10. Asırda İslâm Coğrafyası*. Tercüme Ramazan Şeşen. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2014.
- İstahrî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed el-İstahrî el-Fârisî. *Ülkelerin Yolları*. Çeviren Murat Ağarı. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2015.
- Kazvînî, Zekeriya b. Muhammed. *Âsâru'l-Bilâd ve Ahbâru'l- İbâd*. Beyrut: Dâr Sâdır, 1998.
- Minhâc-i Sirac el-Cüzcânî. *Tabakât-ı Nâsirî*. Neşreden Abdülhey Habîbî. C. 1, Tahran: İntişârât-i Dünyâ-yi Kitâb, 1363 hş.
- Muhammed Azim Sîstânî. *Coğrafyây-i Tarih-i Sîstân*. C. 1, Kabil: Matbaa-i Devlet-i Kabil, 1988.
- Mukaddesî (Makdisî), Muhammed b. Ahmed. *İslâm Coğrafyası (Ahsen'üt Tekâsîm)*. Çeviri ve Notlar Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yayınları, 2015.
- Özgüdenli, Osman Gazi. "Sîstân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 37:274. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Sîstânî, İrec Âfşâr. *Nigâhî be Sîstân ve Belûcistân*. Tahran: Baskı yeri yok, 1363 hş.
- Strange, G. Le. *The Lands of The Eastern Caliphate*. Cambridge: Cambridge University Press, 1905.
- Târîh-i Sîstân* (Anonim). Neşreden Muhammed Takî Behâr (Melik el-Şûera). Tahran: İntişârât-i Mu'în, 1381 hş.
- Tate, G. P. *Seistan a Memoir on the History, Topography, Ruins, and People of the Country*. Calcutta: Superintendent of Government Printing, 1910.
- Yakûbî, Ahmed b. İshâk. *Kitâbü'l-Büldân*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1988.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdullâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdullâh el-Hamevî er-Rûmî el-Bağdadî. *Mu'cemü'l-Büldân*. C. 3-5, Beyrut: Dâr Sâdır, 1977.
- Yeşthâ*. Neşreden İbrahim Pûr Dâvud, C. 2, Tahran: İntişârât-i Esâtîr, 1377 hş.